

Jennifer Teege • Nikola Sellmair

DED AMON BI ME ZAGOTOVO USTRELIL

Prevedel Rudi Meden

1857

VSEBINA

7 **Uvod**

9 **Viktor E. Frankl**
ŽIVLJENJE IN DELO • dr. Alexander Batthyány
23 Bibliografija

27 **Pinchas Lapide**
ŽIVLJENJE IN DELO • Ruth Lapide
37 Bibliografija

41 **Iskanje Boga in vprašanje smisla**
O KNJIGI • dr. Alexander Batthyány
46 Logoterapija in religija

57 **Iskanje Boga in vprašanje smisla**
59 **Predgovor**
61 **Pogovor**

159 SPREMNA BESEDA K SLOVENSKI IZDAJI • dr. Jože Ramovš

Uvod

Viktor E. Frankl

ŽIVLJENJE IN DELO

Dr. Alexander Batthyány
Inštitut Viktorja Frankla, Dunaj

Viktor Emil Frankl se je rodil 26. marca 1905 v 2. dunajskem mestnem okraju Leopoldstadt kot drugi otrok Gabriela in Else Frankl, rojene Lion. Oče Gabriel je bil rojen 28. marca 1861 v južnomoravski vasici Pohrlitz (češ. Pohořelice). Za časa Prve avstrijske republike je bil več kot deset let zaposlen kot parlamentarni stenograf, nato petintrideset let kot osebni pomočnik ministra Josepha Marie von Bärnreitherja, pozneje pa so mu zaupali vodenje ministrskega oddelka za zaščito otrok in mladinsko socialno skrbstvo.

Mati Viktorja Frankla se je rodila 8. februarja 1879 v Pragi Jakobu in Regini Lion. Bila je potomka Rašija (Salomona Ben Izaka, 1040–1105), po katerem se imenuje rabinska pisava *rašica*, v kateri tiskajo eksegetične komentarje Svetega pisma in Talmuda, prav tako pa potomka znamenitega Maharala, praškega visokega rabina Löwa (Juda Ben Becalela Liva, 1520–1609).

Mladi Viktor Frankl se je že v gimnazijskih letih srečal z idejami nemškega naravoslovca in filozofa Wilhelma Ostwalda in utemeljitelja eksperimentalne psihologije Gustava Theodorja Fechnerja. Zlasti slednji je v Franklu predramil zanimanje za psihologijo. Vendar je nadobudni odličnjak Viktor že kmalu ubral »svojo pot« (Frankl, 2025, 51) in začel obiskovati predavanja iz splošne in eksperimentalne psihologije na dunajski ljudski univerzi. V ta čas intelektualnega iskanja sodi tudi prvo srečanje s psihoanalizo Sigmunda Freuda, ki jo je mladi Frankl med drugim spoznaval in se vanjo poglabljal na predavanjih uglednih psihoanalitikov Paula Schilderja in Eduarda Hitschmanna.

Že kot srednješolec si je Frankl redno dopisoval s Freudom. Leta 1922 je pri pičlih sedemnajstih letih Sigmundu Freudu poslal rokopis o nastanku in interpretaciji mimične afirmacije in negacije. Na Freudovo izrecno željo so Franklov spis dve leti pozneje objavili v *Internationale Zeitschrift für Psychoanalyse* (Frankl, 1924).

Kmalu zatem pa se je Frankl že začel oddaljevati od Freudove psihoanalize in se čedalje močneje nagibati k individualni psihologiji Alfreda Adlerja. Že leta 1925 je v *Internationale Zeitschrift für Individualpsychologie* objavil članek z naslovom »Psychotherapie und Weltanschauung« [Psihoterapija in svetovni nazor] (Frankl, 1925) in v njem skušal osvetliti mejno področje med psihoterapijo in filozofijo, zlasti to, kako se tidve lotevata temeljnih vprašanj smiselske in vrednotne problematike psihoterapije. Ob tem je Frankl v teh letih izdajal že lastno individualnopsihološko revijo (*Der Mensch im Alltag*), v kateri se že kažejo lajtmotivi tega, s čimer se je pozneje ukvarjal vse življenje: v njej je denimo objavil članek z naslovom »Vom Sinn des Alltags« [O smislu vsakdanjika], ki v marsičem spominja na Franklovo poznejše eksplicitno logoterapevtsko pisanje (Frankl, 1927).

Leta 1926 so Frankla, ki je takrat neutrudno objavljal in predaval doma in na tujem, med drugim povabili, da je na Mednarodnem kongresu za individualno psihologijo v Düsseldorfu nastopil kot glavni govornik. Takrat je za psihoterapijo, ki pri razreševanju in zdravljenju psihičnih konfliktov in obremenitev upošteva tudi človekovo duhovno razsežnost, v akademski javnosti prvič uporabil pojem »logoterapija«. Dopolnilno poimenovanje »eksistencialna« oziroma »bivanjska analiza« za antropološko raziskovalno-teoretično smer, ki logoterapijo filozofsko utemeljuje in še poglablja njeno vlogo v smislu skrbi za duha, je Frankl uporabil šele v nekem drugem predavanju sedem let pozneje, leta 1933.

Z nadaljnjim razvojem Franklove psihoterapevtske usmeritve je med Adlerjem in Franklom prihajalo do vse večje odtujenosti. Že leta 1927, le nekaj mesecev po tem, ko sta izstop iz Društva za individualno psihologijo naznanila Franklova učitelja in mentorja Rudolf Allers in Oswald Schwarz, so na Adlerjevo osebno zahtevo zaradi »neortodoksnih nazorov« iz Društva izključili tudi Frankla.

Po izključitvi iz Društva za individualno psihologijo so sledila aktivna leta, ko je Frankl še naprej obsežno objavljal, hkrati pa si nabiral tehtne izkušnje pri praktičnem psihiatričnem in psihoterapevtskem delu, ki so bile formativne za nadaljnji razvoj porajajoče se logoterapije. Že leta 1926 je po vzoru svetovalnic za preprečevanje »življenjske naveličanosti« (tj. samomorilnosti) Wilhelma Börnerja na Dunaju in Huga Sauerja v Berlinu v številnih publikacijah opozarjal na potrebo po mladinskih svetovalnicah (npr. Frankl, 1926a, 1926b). Zdaj pa je s prijatelji in sodelavci iz Adlerjevega kroga – Augustom Aichhornom, Erwinom Wexbergom, Rudolfom Dreikursom, Charlotte Bühler in drugimi – lastno zahtevo po ustanovitvi takšnih svetovalnic tudi izpolnil. Po letu 1928 je najprej na Dunaju, nato pa po vzoru dunajske skupine v še šestih mestih organiziral mladinske svetovalnice, kjer so bili mladostniki v duševni stiski deležni brezplačne psihološke pomoči. Svetovanje je potekalo v ordinaciji ali na domu vsakokratnega prostovoljnega svetovalca – tudi v stanovanju Franklovih staršev na Czerningasse 6; njihov naslov je na letakih in drugih publikacijah naveden med kontaktnimi naslovi mladinskih svetovalnic. Zaradi občutnega porasta samomorov med dijaško mladino ob vsakoletni podelitvi spričeval je Frankl po letu 1930 zlasti ob koncu šolskega leta organiziral posebne akcije za svetovanje šolajoči se mladini. Že prvo leto so z akcijo znatno zmanjšali stopnjo samomorilnosti med dijaki in študenti, naslednje leto pa

je bil uspeh še odmevnejši: prvič po mnogih letih niso na Dunaju v času razdeljevanja spričeval zabeležili niti enega samomora med dijaki (Frankl, 1931).

Do leta 1930 se je Franklovo ime na plakatih in letakih mladinskih svetovalnic pojavljalo brez akademskega naziva. Od tega leta naprej pa se pred njegovim imenom prvič pojavi okrajšava »dr. med.«: leta 1930 je namreč Frankl ob vseh dejavnostih v mladinskih svetovalnicah, obsežnem publiciranju in številnih predavateljskih potovanjih uspešno zaključil študij medicine in začel specializacijo iz nevrologije in psihiatrije, najprej na psihiatrični univerzitetni kliniki pri Ottu Pötzlu, nato leta 1931 v nevrološki bolnišnici Maria-Theresien-Schlössel pod nadzorstvom Josefa Gerstmanna, od 1933 do 1937 pa na psihiatrični kliniki Am Steinhof. Franklu so zaupali upravljanje tretjega, tako imenovanega ženskega samomorilskega steinhofskega paviljona; tu je vsako leto oskrbel približno 3000 pacientk. Poleg zdravniškega dela v Steinhofu se je Frankl še naprej posvečal znanstvenemu raziskovanju. Med drugim je opisal po njem poimenovano teorijo o »pojavu nagubalke obrvi« (nem. *Corrugatorphänomen*) pri akutnih shizofrenih psihozah (Frankl, 1935) in opozoril na potrebo po »medikamentozni podpori psihoterapije« (Frankl, 1939) kot terapevtskem spremljevalnem ukrepu zlasti v primeru hudih nevroz in psihoz.

Medtem ko se je Frankl z izdajanjem revije *Der Mensch im Alltag* in svetovalno dejavnostjo za šolsko mladino posvečal predvsem preprečevanju kriz in duševni higieni, se je dotlej ožji obseg psihiatrične uporabe njegove razvijajoče se teorije zdaj začel širiti. Pri delu v steinhofskem samomorilskem paviljonu, kjer je bil priča hudemu trpljenju, je namreč vedno znova naletel tudi na duhovne vire, na katere so se pacientke lahko oprle, da so si celo kljub trpljenju, krivdi in smrti ustvarile realne možnosti

za smiselno eksistenco. Takrat so njegovi učitelji, kot je to pozneje napisal sam Frankl, postale njegove pacientke; poslej je po lastnih besedah »vse, česar se je naučil od psihoanalize in individualne psihologije, skušal pozabiti« (Frankl, 2025, 77). Namesto akademskim učiteljem in mentorjem je zdaj prisluhnil samim pacientkam, s tem pa se posvetil vprašanju, kaj je poleg takojšnjih psihiatričnih in psihoterapevtskih ukrepov prispevalo k njihovemu zdravljenju in okrevanju. Leta 1938 je objavil članek »Zur geistigen Problematik der Psychotherapie« [O duhovni problematiki psihoterapije]; to je bila Franklova prva temeljna logoterapevtska in bivanjskoanalitična objava (Frankl, 1938). V tem sestavku je prvič predlagal pojem »višinska psihologija« kot alternativo oziroma dopolnitev globinski psihologiji Sigmunda Freuda in Alfreda Adlerja; ta psihologija naj bi se ne omejevala na prodiranje v globine znotrajpsihičnih konfliktov, ampak naj bi obravnavala tudi pacientove duhovne, transmorbidne želje in potrebe ter s tem priznala vso njihovo pristno veljavo.

Potem ko so leta 1938 v Avstrijo vkorakali nacisti, je smel Frankl zdravniško dejavnost opravljati le še v omejenem obsegu. Pičlih nekaj mesecev po odprtju zasebne ordinacije se je moral tej spet odpovedati. Pod nacisti je bilo namreč judovskim zdravnikom na Dunaju prepovedano sprejemati nejudovske paciente; poslej so smeli delovati samo kot tako imenovani »zdravstveni oskrbovalci za Jude« (nem. *Judenbehandler*). Leta 1940 so Franklu ponudili vodenje nevrološkega oddelka bolnišnice izraelske verske skupnosti (t. i. Rothschildove bolnišnice); službo je hvaležno sprejel zlasti zato, ker je s tem sebe in člane najožje družine za nekaj časa zaščitil pred deportacijo. Da bi starše zaščitil pred skorajšnjim pregonom, je celo dovolil, da mu je že izdani ameriški vizum propadel.

V Rothschildovi bolnišnici je Frankl še naprej smel opravljati zdravniško dejavnost. V skladu z zdravniško prisego, ki se je je zvesto držal od leta 1930 in nato med službovanjem v samomorilskem paviljonu na steinhofski kliniki, se je tudi v novonastalih razmerah zavedal, da je njegova poklicna dolžnost vedno in povsod ščititi in reševati človeško življenje. Zato se je najprej sam, pozneje pa s pomočjo Otta Pötzla, takratnega predstojnika nevrološkega oddelka dunajske univerzitetne klinike, kljub hudemu osebnemu tveganju trudil s ponarejanjem diagnoz reševati judovske psihiatrične paciente pred Hitlerjevim evtanazijskim programom (Neugebauer, 1997).

Revščina, brezup in strah so močno težili judovski Dunaj. V teh življenjskih razmerah, še zlasti pa v grozeči senci bližajoče se deportacije, so številni dunajski Judje naredili samomor; samo v Rothschildovi bolnišnici so včasih obravnavali tudi po deset poskusov samomora na dan. Z današnje perspektive si je skoraj nemogoče predstavljati, kakšne stiske so vladale takrat in kako neusmiljeno so te stiske pritiskale zlasti na vse, ki so se, tako kot Frankl, čutili dolžne in zavezane Hipokratovi prisegi braniti življenje – še posebej v času, ko so nacionalsocialistični oblastniki sistematično postavljali pod vprašaj vrednost in dostojanstvo človekovega življenja. Frankl, ki je imel s tem opraviti že pri poprejšnjem delu v zvezi s preprečevanjem samomorilnosti, svetovalnim delom za mlade in pri oskrbi več tisoč samomorilnih pacientk v steinhofskem samomorilskem paviljonu, se je čutil poklicanega, da pomaga, zdravi in rešuje, kjer je le mogel. V prepričanju, »da je vse, kar je terapevtsko mogoče, tudi treba storiti« (Frankl, 1942), je razvil samosvojo invazivno tehniko, s katero je skušal reševati obupane paciente po najhujših zastrupitvah z uspavali (Frankl, 1942).

17. decembra 1941 se je Viktor Frankl poročil s prvo ženo Tilly Grosser, ki je bila na internem oddelku Rothschildove bolnišnice zaposlena kot medicinska sestra. Kmalu po njuni poroki se je že tako napeti položaj dunajskih Judov še poslabšal. Rothschildovo bolnišnico so zaprli in s tem je bilo konec tudi zaščite, ki je zdravnike, medicinske sestre in člane njihove najožje družine dotlej obvarovala deportacije. Frankl se je zavedal, da mora biti zdaj »iz dneva v dan pripravljen, da ga bodo skupaj z [njegovimi] starši deportirali« (Frankl, 2025, 98).

Septembra 1942, nekaj mesecev po tem, ko je Frankl dovolil, da mu je ameriški vizum potekel, se je moral z ženo Tilly, staršema Gabrielom in Elso ter Tillyjino materjo Emmo Grosser, skupaj s stotinami drugih dunajskih Judov, javiti na zbirno mesto v gimnaziji na Sperlgasse. Sedemintridesetletni Frankl se je moral posloviti skoraj od vsega, kar bi ga še spominjalo na dotlejšnje življenje. S sabo je uspel vzeti tipkopis maloprej dokončanega poglavitnega logoterapevtskega besedila *Zdravnik in duša*, tako da ga je všil v podlogo plašča v upanju, da se kljub neznatni možnosti vsaj kvintesenca logoterapije ne bo izgubila, čeprav je bila njegova lastna usoda vse prej kot gotova. Vendar ga je tudi to upanje pustilo na cedilu: oktobra 1944 je moral knjigo pustiti v Auschwitzu.

Vse omejitve in represije, ki jih je Franklova družina dotlej doživljala na nacističnem Dunaju, so se s prihodom na zbirališče na Sperlgasse izkazale le za bledo napoved tega, kar jih je čakalo poslej: s tem se je za Frankla začelo triletno potovanje od theresienstadtskega in auschwiškega do kauferinškega in türkheimskega koncentracijskega taborišča, ki je do skrajnosti preizkusilo meje njegove vzdržljivosti.

Njegovi starši, brat in žena koncentracijskega taborišča niso preživeli.

Po osvoboditvi iz koncentracijskega taborišča se je Frankl 27. aprila 1945 vrnil na Dunaj. Takoj po vrnitvi se je lotil rekonstrukcije *Zdravnika in duše*, ki jo je bil napisal pred deportacijo in ostal brez nje v Auschwitzu. V novi različici knjige je sistematično predstavil logoterapijo in bivanjsko analizo ter z njo postavil temelje samostojne psihoterapevtske smeri – imenovane tudi tretja (po Freudu in Adlerju) dunajska smer psihoterapije (Soucek, 1948) –, ki v središče terapevtskega delovanja postavlja motiviranost za iskanje smisla, človekovo svobodo, dostojanstvo ter odgovornost (Frankl, 1946a).

Kmalu po dokončanju *Zdravnika in duše* je Frankl v pičlih nekaj dneh napisal tudi avtobiografsko pripoved o tem, kaj je doživljal v koncentracijskih taboriščih (Frankl, 1946b). Knjiga, ki nosi programski naslov *... kljub vsemu reči življenju da. Psiholog doživi koncentracijsko taborišče*, je do danes doživela več kot 150 različnih izdaj in izšla v skupni nakladi okoli deset milijonov izvodov, washingtonska Kongresna knjižnica pa jo je uvrstila med deset najvplivnejših knjig v Ameriki.

Februarja 1946 so Frankla postavili za predstojnika nevrološkega oddelka na dunajski polikliniki. To funkcijo je opravljal petindvajset let, vse do upokojitve. Na polikliniki je tudi spoznal Eleonore Schwindt, s katero se je kmalu poročil. Ugledni ameriški filozof Jacob Needleman je mnogo let pozneje o njej, njunem zakonu in skupnem delu zapisal, da je Eleonore »toplina, ki spremlja svetlobo«. Leta 1947 se jima je rodila hči Gabriele.

Leta 1947 je med knjigami in članki, ki jih Frankl takrat objavil, izšla *Die Psychotherapie in Praxis* [*Psihoterapija v praksi*]. To besedilo poleg *Zdravnika in duše* pomeni enega najpodrobnejših prikazov logoterapije in bivanjske analize in opisuje predvsem prakso aplikativne logoterapije na podlagi diagnostičnih in terapevtskih

smernic (Frankl, 1947). Temu so sledile številne objave, v katerih je Frankl logoterapevtsko in bivanjskoanalitično teorijo in prakso še poglobil ter se trudil, da bi področja logoterapevtske uporabe postala dostopnejša tudi širši javnosti. Zaživa je Frankl izdal 40 knjig, ki so jih skupno prevedli v več kot 50 jezikov.

Z objavo *Zdravnika in duše* je logoterapija najprej naletela na večje zanimanje v nemško govorečem svetu, od poznih petdesetih let prejšnjega stoletja pa si je utrla pot tudi v mednarodno znanstveno srenjo. Frankla so vabili na predavanja, seminarje in turneje po vsem svetu. Kmalu je nanj postala pozorna tudi Amerika: temu so sledila vabila na Univerzo Harvard v Bostonu ter na dallaško in pittsburško univerzo. Ameriška mednarodna univerza v Kaliforniji je posebej za Frankla ustanovila inštitut in katedro za logoterapijo. Skupaj je Frankla povabilo na predavanja in ga sprejelo za gostujočega profesorja prek 209 univerz z vseh petih celin. V okviru vse večjega širjenja Franklovega znanstvenega dela na univerzitetnih tleh se je logoterapija razvijala tudi v metodološko raziskovalni smeri: opravili so že številne znanstvene raziskave, s katerimi so empirično preverili njene osnove, koncepte in klinično učinkovitost. Do danes je samo v psiholoških in psihiatričnih strokovnih revijah izšlo že več kot 600 člankov, ki potrjujejo veljavnost Franklovega psihološkega modela in njegovo terapevtsko uporabnost (Batthyány & Guttmann, 2005). Poleg tega je izšlo približno enako število drugih publikacij, ki preučujejo logoterapijo, njene teoretične osnove ter številna področja njene uporabe (Vesely & Fizzotti, 2004).

Ob znanstvenem delu je Frankl vseskozi nagovarjal predvsem širšo zainteresirano javnost. K uspehu in popularizaciji logoterapije in bivanjske analize pa je bistveno prispevalo zlasti Franklovo razumevanje problemov

njegovega časa in čut za potrebe današnjega človeka. Franklovo sporočilo – njegova brezpogojna vera v dostojanstvo človeka, njegova vera v smisel še tako krhke eksistence ter njegov poziv, s katerim posamezniku trka na njegovo svobodnost in odgovornost, da naj se v vsaki, še tako nesmiselni situaciji vedno potrudi narediti največ, kar se narediti da – vse to je govorilo in še vedno govori ljudem z vsega sveta. K verodostojnosti njegovega sporočila še zlasti prispeva to, da ga Frankl ni v okviru podrobno izdelanega, klinično uporabnega psihološkega modela zgolj oznanjal, ampak ga je sam tudi *živel*. Temu primerno daljnosežen je bil odziv na Franklovo življenjsko delo: univerze z vsega sveta so mu podelile devetindvajset častnih doktoratov, prejel pa je tudi številna priznanja in odličja, med drugim veliki zlati častni znak z zvezdo za zasluge za Republiko Avstrijo in veliki križec za zasluge Zvezne republike Nemčije. Ameriško psihiatrično združenje je Franklu kot prvemu neameriškemu psihiatru podelilo nagrado Oskarja Pfistra, Avstrijska akademija znanosti pa ga je izvolila za častnega člana.

Zadnjič je Frankl predaval 21. oktobra 1996 v Univerzitetni bolnišnici na Dunaju, ko je bil star že enaindevetdeset let. Naslednjega julija sta z ženo, dr. Eleonore Frankl, praznovala zlato poroko.

2. septembra 1997 je Frankl v dvaindevetdesetem letu starosti umrl na Dunaju zaradi odpovedi srca.

Franklova zapuščina je vtisnila pečat generacijam psihiatrov, kliničnih psihologov in psihoterapevtov ter živi naprej v delu njegovih študentov in kolegov: po vsem svetu, na vseh petih celinah, obstajajo univerzitetni inštituti in zasebne raziskovalne ter izobraževalne ustanove, namenjene uporabi, popularizaciji ter nadaljnjemu znanstvenemu razvoju logoterapevtskih področij uporabe. Mednarodni

seznam društev in inštitutov, ki nadaljujejo duhovno dediščino Viktorja Frankla in skrbijo tudi za psihoterapevtsko in svetovalno izobraževanje s področja logoterapije in bivanjske analize, je na voljo na spletni strani dunajskega Inštituta Viktorja Frankla (www.viktorfrankl.org). Tam lahko najdete tudi splošne informacije in aktualna obvestila s področja logoterapevtskega raziskovanja in prakse ter obsežno bibliografijo logoterapevtske primarne in sekundarne literature.

Na Dunaju, jeseni 2004